

ELEKTRONIKA W EKSPERYMENCIE FIZYCZNYM

D. B. Tefelski

Zakład VII Fizyki Jądrowej
Wydział Fizyki Politechnika Warszawska, Koszykowa 75, 00-662 Warszawa, PL

21 maja 2020

Falowody: rodzaje fał, dopasowanie, elementy obwodów
mikrofałowych

Plan prezentacji

- 1 Wstęp
  - Literatura
- 2 Mikrofale
  - Pojęcia podstawowe
- 3 Propagacja mikrofal
  - Równania Maxwella
  - Falowody
- 4 Elementy bierne
  - Rezonatory, elementy rezystancyjne, indukcyjne i pojemnościowe
  - Obwody mikrofalowe

Do przestudiowania

David J. Griffiths

Podstawy elektrodynamiki

Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2005

Janusz A. Dobrowolski

Technika wielkich częstotliwości

Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa
2001

Romułd Litwin, Marian Suski

Technika mikrofałowa

Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1972

Mikrofale

Są to fale elektromagnetyczne, których długość fali jest mniejsza od 1 m . Odpowiada to częstotliwości około 300 MHz . Inny podział mówi o mikrofalach jako fali o częstotliwości większej od 1 GHz . Długości fal mikrofal są porównywalne lub mniejsze od wymiarów obwodów elektrycznych w których są rozpatrywane.

Zakresy mikrofal:

- Decymetrowy $\lambda = 1 \div 10\text{ dm}$
- Centymetrowy $\lambda = 1 \div 10\text{ cm}$
- Milimetrowy $\lambda = 1 \div 10\text{ mm}$
- Submilimetrowy $\lambda < 1\text{ mm}$

Zakres mikrofał

Wg kodu literowego z II Wojny Światowej:

pasmo	częstotliwość	długość fali λ
P	225–390 MHz	133–77 cm
L	390–1550 MHz	77–19.2 cm
S	1.55–5.2 GHz	19.2–5.75 cm
G	3.95–5.85 GHz	7.6–5.15 cm
C	5.85–8.2 GHz	5.2–10.9 cm
X	5.2–10.9 GHz	5.75–2.75 cm
J	10.9–17.25 GHz	2.75–1.74 cm
K	10.9–36 GHz	2.75–0.83 cm
Q	36–46 GHz	0.83–0.65 cm
V	46–56 GHz	0.65–0.535 cm

Pasma G, C i J to pasma „pomocnicze”.

Mikrofałe

Typowe urządzenia mikrofałowe codziennego użytku:

- Telefonia komórkowa

- Kuchenki mikrofałowe
- Radary morskie, lotnicze, wojskowe, meteorologiczne

Elementy bierne układów mikrofałowych

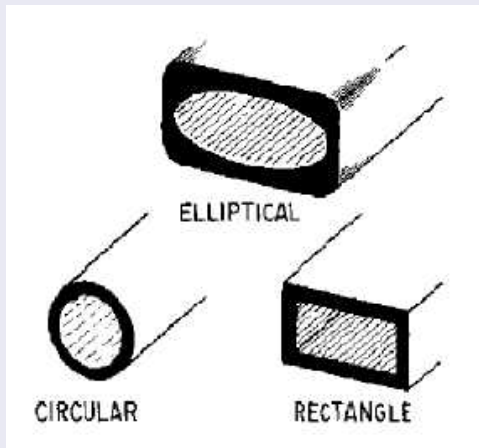
- Układy sprzęgające
- Układy tłumiące
- Układy rezonansowe
- Układy detekcyjne
- Układy modulujące
- Układy z nieodwracalnymi elementami żyotropowymi

Elementy czynne układów mikrofałowych

- Generatory mikrofał
- Przetworniki częstotliwości
- Wzmacniacze
- Detektory i modulatory (układy czynne)

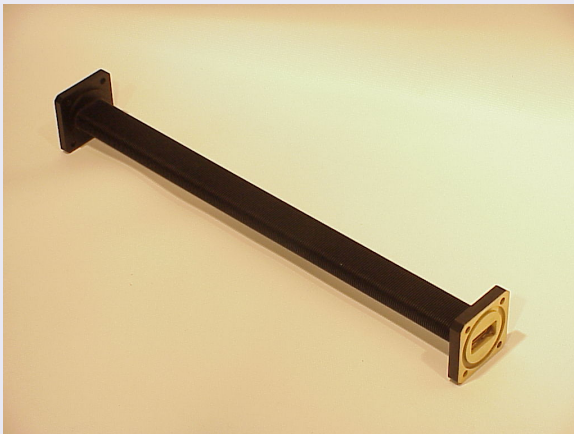

Typowe przekroje falowodów

Rys.: Przekroje poprzeczne falowodów

Falwód

Rys.: Falwód giętki do połączeń w trudnej sytuacji geometrycznej

Urządzenie „Magic Tee” - magiczne T

Rys.: Urządzenie do rozdzielania fali EM.

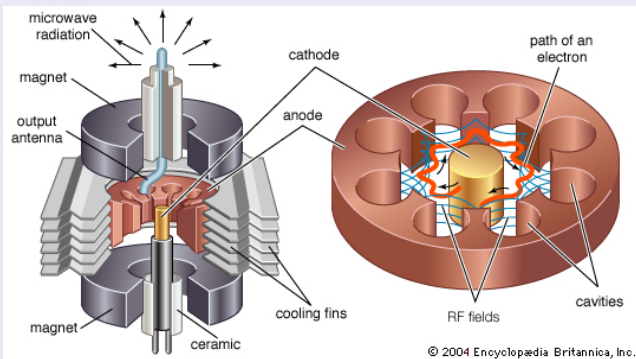
Klistron

Rys.: Klistron - lampa mikrofalowa służąca do wzmacniania i generacji mikrofał

Klistron pracuje na jednej częstotliwości - ze względu na obecność wnek rezonansowych przystosowanych do tej częstotliwości. Moc w zależności od budowy od pojedynczych Watów do kilowatów. Sprawność klistronu jest rzędu 40%.

Magnetron

Rys.: Magnetron

Magnetron (typowo w kuchenkach mikrofalowych) - może generować mikrofałe o dużym natężeniu. Generuje mało stabilnie. Działa na zasadzie „uwieżenia” elektronów w polu magnetycznym.

Generator z diodą Gunna

Rys.: Generator z diodą Gunna

Propagacja mikrofał

Mikrofałe w przestrzeni swobodnej rozchodzą się jak typowe fałe EM. W przestrzeni zamkniętej możliwość propagacji i sposób propagacji zależą od charakterystycznych wymiarów oraz od materiałów - izolatorów i przewodników ograniczających przestrzeń.

Własności transmisyjne opisują równania Maxwella z nałożonymi warunkami brzegowymi.

Równania Maxwella dla fali EM w próżni

$$\operatorname{rot} \vec{E} = -\frac{\partial \vec{B}}{\partial t}$$

$$\operatorname{rot} \vec{H} = \frac{\partial \vec{D}}{\partial t}$$

$$\operatorname{div} \vec{D} = \rho$$

$$\operatorname{div} \vec{B} = 0$$

$$\vec{D} = \varepsilon_0 \vec{E}$$

$$\vec{B} = \mu_0 \vec{H}$$

$\vec{E}$ – wektor natężenia pola elektrycznego, $\vec{H}$ – wektor natężenia pola magnetycznego, $\vec{D}$ – wektor indukcji elektrycznej, $\vec{B}$ – wektor indukcji magnetycznej, ε_0 – przenikalność elektryczna próżni, μ_0 – przenikalność magnetyczna próżni, ρ – gęstość przestrzenna ładunku

Warunki brzegowe pola EM na powierzchni granicznej między próżnią a przewodnikiem (metalem)

$$\mathbf{1}_n \cdot \vec{B} = 0$$

$$\mathbf{1}_n \cdot \vec{D} = \sigma$$

$$\mathbf{1}_n \times \vec{H} = \vec{K}$$

$$\mathbf{1}_n \times \vec{E} = 0$$

$\mathbf{1}_n$ – wektor jednostkowy prostopadły do powierzchni granicznej, skierowany do ośrodka 1, σ – gęstość powierzchniowa swobodnego ładunku elektrycznego zgromadzonego na powierzchni granicznej, $\vec{K}$ – wektor gęstości swobodnego prądu elektrycznego płynącego po powierzchni granicznej

Warunki te określają, że pole $\vec{B}$ na powierzchni może mieć tylko **składową styczną** do metalu, a pole $\vec{E}$ musi być **prostopadłe** do powierzchni granicznej.

Rodzaje (mody) fał

Mody **TE** – Transversal Electric, fale nie zawierają składowej podłużnej pola elektrycznego $\vec{E}$: E_z (wzdłuż kierunku propagacji z).

Mody **TM** – Transversal Magnetic, fale nie zawierają składowej podłużnej pola magnetycznego wzdłuż kierunku propagacji z .

Rodzaje fal (mody)

- Zbiór rozwiązań nie zawierający składowej podłużnej E_z to fale TE – inny symbol H .
- Zbiór rozwiązań nie zawierający składowej podłużnej H_z to fale TM – inny symbol E .
- Prędkość fali w falowodzie z równania **dyspersji** – zależności stałej propagacji od częstotliwości fali.

Dla falowodu bezstratnego: $\beta^2 = \frac{\omega^2}{c^2} - k_k^2$

Gdzie: $k_k^2 = \left(\frac{2\pi}{\lambda_k}\right)^2$, λ_k - długość fali krytyczna w danym falowodzie

Rodzaje fal (mody)

- Prędkość fazowa fali:

$$v_f = \frac{\omega}{\beta} = \frac{\omega}{\sqrt{\frac{\omega^2}{c^2} - k_k^2}}$$

$$v_f = c \frac{\omega}{\sqrt{\omega^2 - k_k^2 c^2}}$$

- Prędkość grupowa:

$$v_g = \frac{d\omega}{d\beta}$$

$$v_g = c \frac{\sqrt{\omega^2 - k_k^2 c^2}}{\omega}$$

Prędkość fazowa i grupowa

- Zależność pomiędzy prędkością fazową i grupową a prędkością światła:

$$v_f \cdot v_g = c^2$$

- Prędkość światła a przenikalność elektryczna i magnetyczna:

$$c = \frac{1}{\sqrt{\mu\epsilon}} = \frac{1}{\sqrt{\mu_r\mu_0\epsilon_r\epsilon_0}}$$

Wnioski dotyczące falowodów

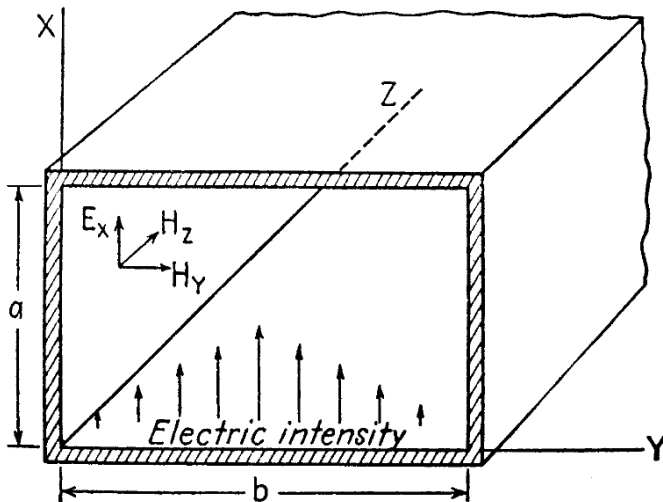
- 1 W falowodach mogą rozchodzić się fale TE lub TM.
- 2 Istnieje częstotliwość krytyczna, powyżej której istnieją mody fal.
- 3 Prędkość fazowa w falowodzie jest zawsze większa od prędkości światła
- 4 Prędkość grupowa jest mniejsza od prędkości światła
- 5 Iloczyn prędkości fazowej i grupowej równy jest kwadratowi prędkości światła
- 6 Długość fali w falowodzie λ_f jest większa od długości fali λ w wolnej przestrzeni. Gdy częstotliwość $f \rightarrow f_k$ to $\lambda_f \rightarrow \infty$

Falowód prostokątny

W falowodzie prostokątnym rozchodzą się tylko mody TE_{mn} i TM_{mn} :

$$f_k = \frac{c}{2\sqrt{\mu_w \epsilon_w}} \sqrt{\left(\frac{m}{a}\right)^2 + \left(\frac{n}{b}\right)^2}$$

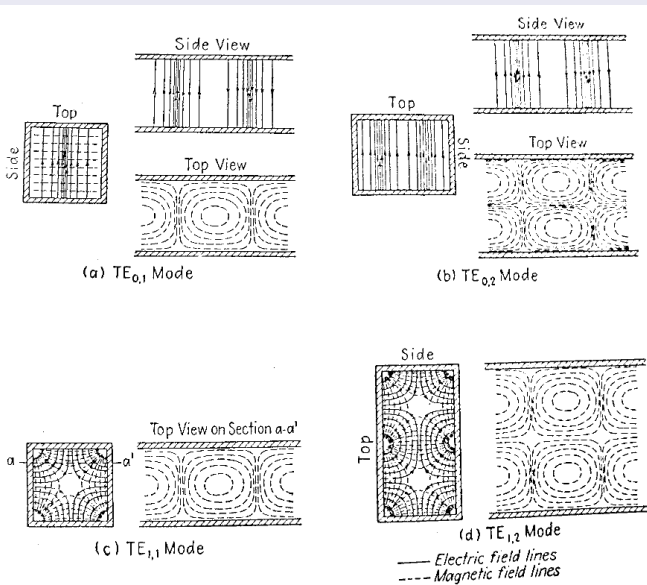
Mod TE w falowodzie prostokątnym

$TE_{0,n}$ mode in a rectangular guide.

Pole EM w falowodzie prostokątnym

Falowód cylindryczny

- Rozkład pól opisany jest równaniami Bessela
- Częstotliwości krytyczne:

$$f_k r = \frac{v \zeta_{mn}}{2\pi r_0}$$

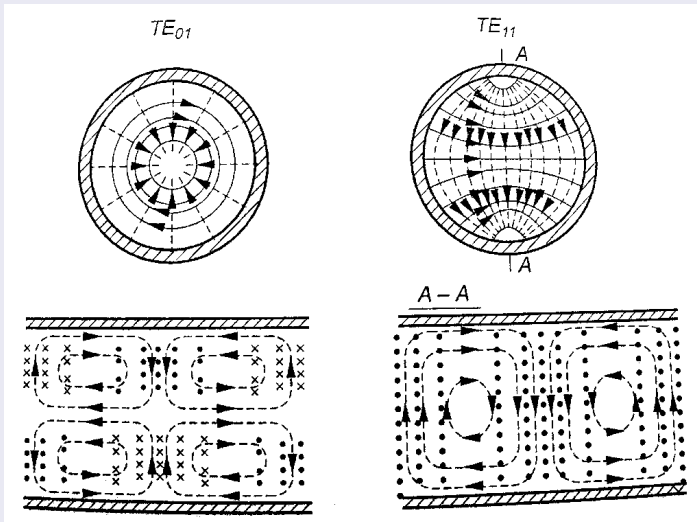
Gdzie ζ_{mn} - n-ty pierwiastek równania:

- dla fali TM_{mn} $J_m(\zeta) = 0$
- dla fali TE_{mn} $J'_m(\zeta) = 0$

Funkcje J_m i J'_m oznaczają funkcję Bessela i pochodną funkcji Bessela m-tego rzędu.

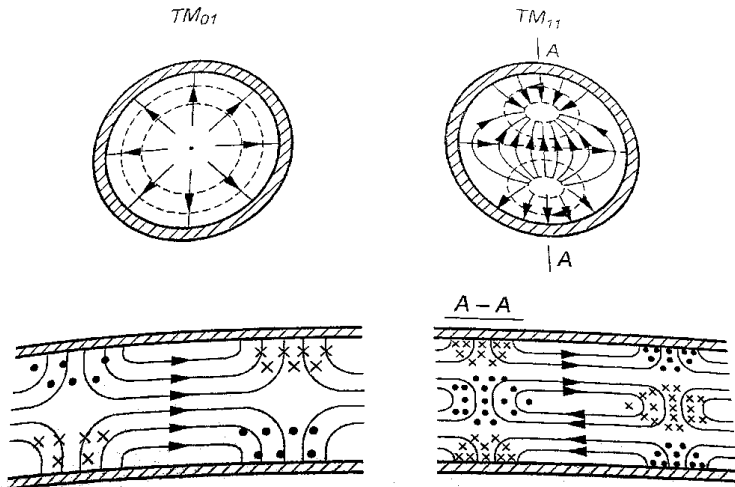
- Falowód cylindryczny zapewnia pracę jednomodową w węższym zakresie częstotliwości niż falowód prostokątny.

Falowód cylindryczny

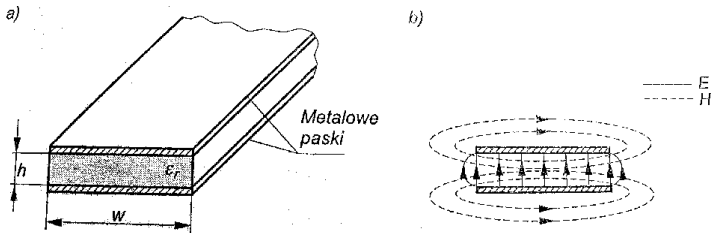
Rys.: Rozkłady pól elektromagnetycznych rodzaju TE

Falowód cylindryczny

Rys.: Rozkłady pól elektromagnetycznych rodzaju TM

Linia dwóch równoległych pasków

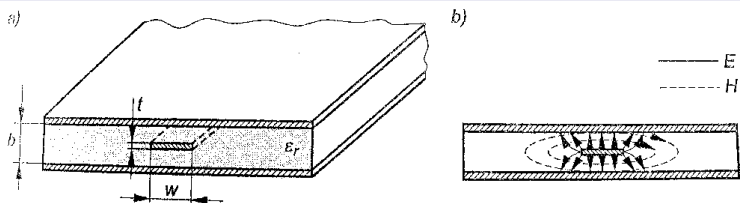
Linia transmisyjna TEM w postaci dwóch równoległych metalowych pasków: a) budowa linii, b) rozkład pola elektromagnetycznego

$$Z_0 = \sqrt{\frac{\mu_0}{\epsilon_r \epsilon_0}} \frac{h}{w} \approx \frac{377}{\sqrt{\epsilon_r}} \frac{h}{w} [\Omega]$$

Dla $w \gg h$ prędkość fazowa w linii paskowej:

$$v_p = \frac{c}{\sqrt{\epsilon_r}}$$

Linia paskowa

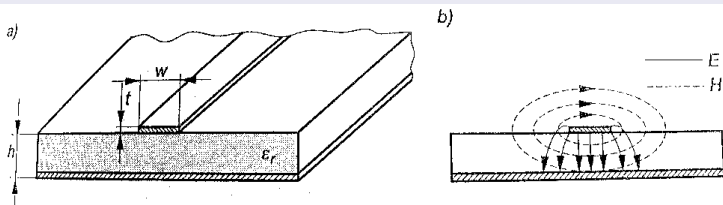
Symetryczna linia paskowa: a) budowa linii, b) rozkład pola elektromagnetycznego TEM

$$Z_0 = \frac{30\pi}{\sqrt{\epsilon_r}} \frac{K'(k)}{K(k)} \quad k = \operatorname{sech} \left(\frac{\pi W}{2b} \right)$$

Równanie słuszne dla grubości paska $t = 0$. K – funkcja eliptyczna pierwszego rodzaju, K' – funkcja komplementarna do K .

$$f_c = \frac{15}{\sqrt{\epsilon_r} b} \frac{1}{\frac{W}{b} + \frac{\pi}{4}}$$

Linia mikropaskowa

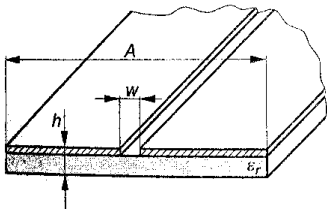

Linia mikropaskowa: a) budowa linii, b) rozkład pola elektromagnetycznego quasi-TEM

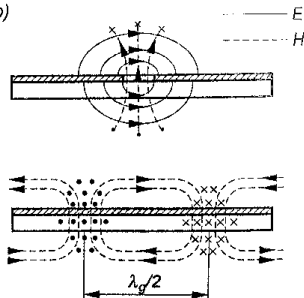
Rozkład fali quasi-TEM

Linia szczelinowa

a)

b)

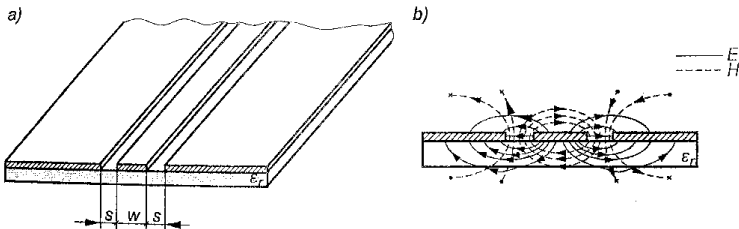

Linia szczelinowa: a) struktura linii, b) rozkład pola elektromagnetycznego

Rozkład fali quasi-TE

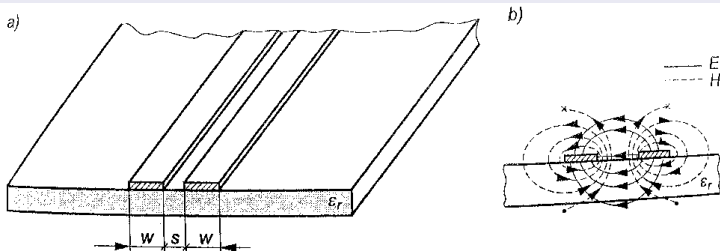
Falowód koplanarny

Falowód koplanarny: a) struktura falowodu, b) rozkład pola elektromagnetycznego

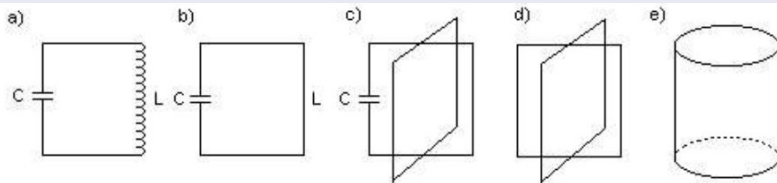
Rozkład fali quasi-TEM

Koplanarne paski

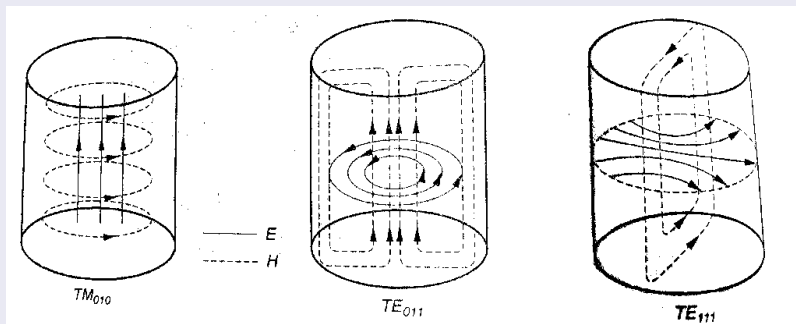
Koplanarne paski: a) struktura linii, b) rozkład pola elektromagnetycznego

Rezonatory wnękowe

Rys.: Przejście od obwodów ze stałymi skupionymi do obwodu o stałych rozłożonych (rezonator cylindryczny)

Rezonatory wnękowe

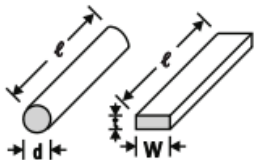

Rys.: Rozkład pól trzech „najważniejszych” modów rezonansowych w metalowej wnęce cylindrycznej

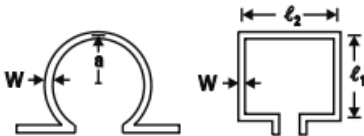
Rezystory

Elementy rezystywne mają pochłaniać fale, a nie odbijać.

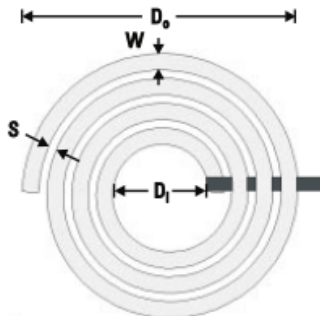
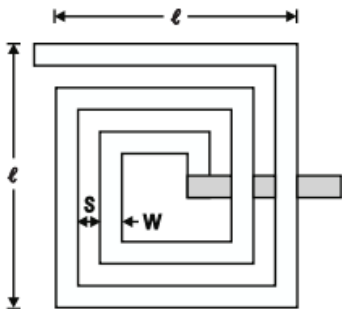
Elementy indukcyjne

(a)

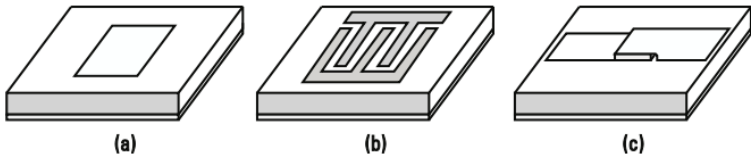

(b)

(c)

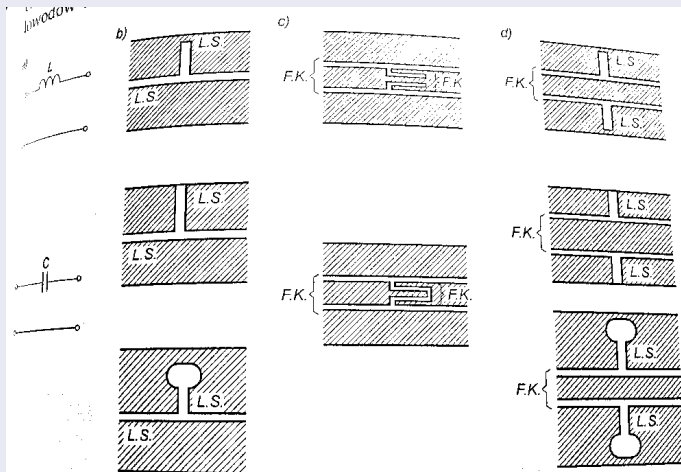
Elementy pojemnościowe

Figure 6.1 Monolithic capacitor configurations: (a) microstrip, (b) interdigital, and (c) MIM.

Rys.: Rodzaje kondensatorów w urządzeniach mikrofalowych

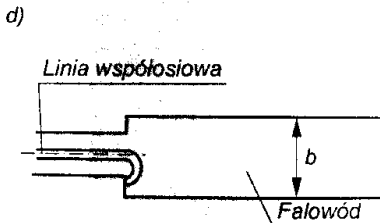
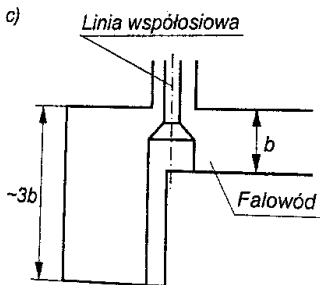
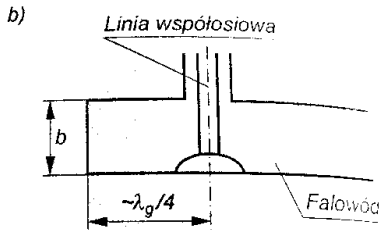
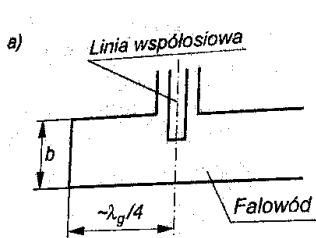
Szeregowe elementy reaktancyjne

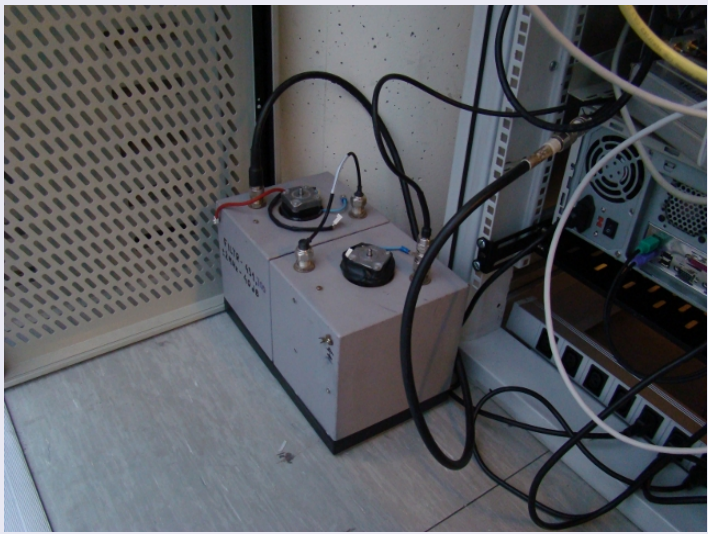
Szeregowe elementy reaktancyjne realizowane w technice linii szczelinowej i falowodu koplarnego: a) obwody zastępcze, b) realizacje w technice linii szczelinowej, c) realizacje w technice falowodu koplarnego, d) realizacje mieszane w technice falowodu koplarnego i linii szczelinowej

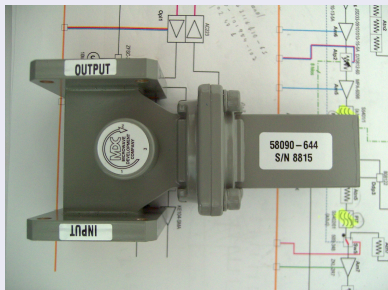
Sprzęganie

Filtry

Cyrkulator

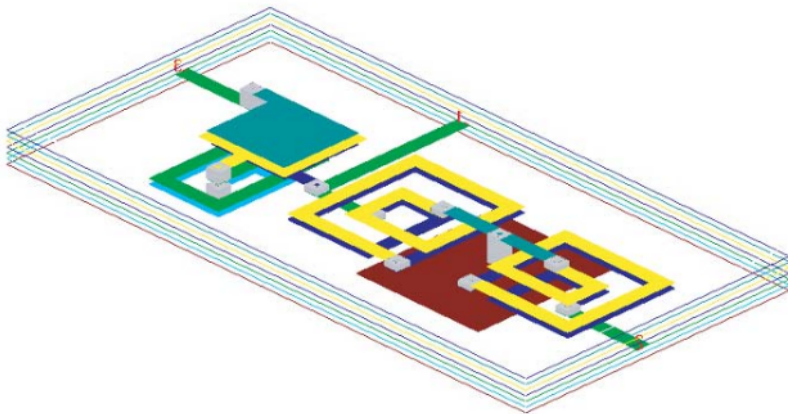
Cyrkulator mikrofalowy. Sygnał

wchodzący wrotami nr 1, wychodzi wrotami numer 2, sygnał wchodzący wrotami numer 2, wychodzi wrotami nr 3, sygnał wchodzący wrotami nr 3, wychodzi wrotami nr 1.

Macierz S cyrkulatora:

$$S = \begin{vmatrix} 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{vmatrix}$$

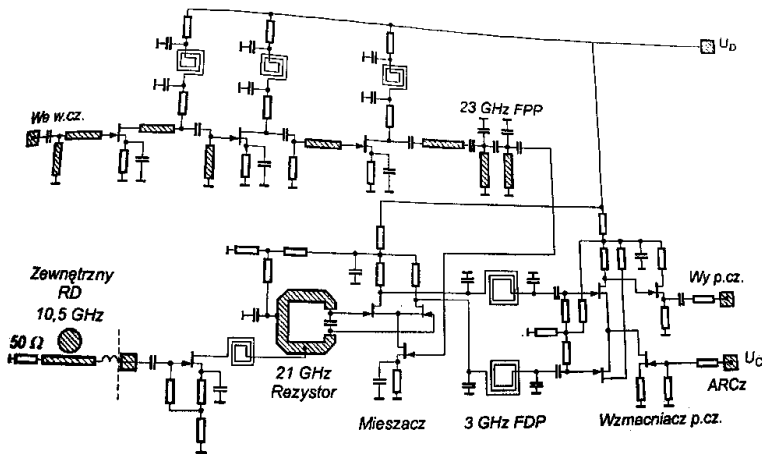
Obwody mikrofalowe

A pseudo-lumped element lowpass/highpass diplexer realized using LTCC technology.

Rys.: Przykład projektu obwodu mikrofalowego

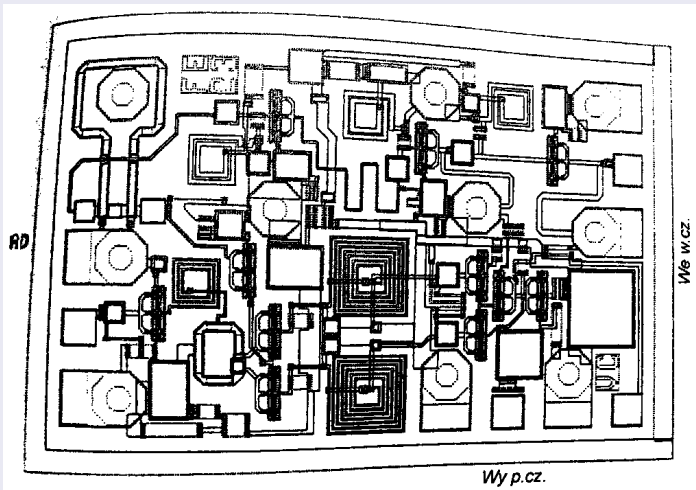
Monolityczne Mikrofałowe Układy Scalone

Schemat elektryczny bloku wielkiej częstotliwości superheterodynowego odbiornika mikrofałowego na pasmo 23 GHz

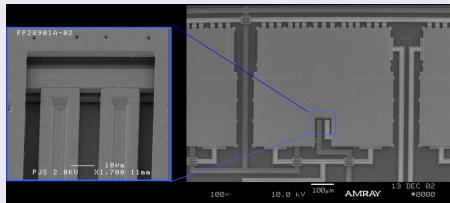
Rys.: Przykład schematu MMUS

Monolityczne Mikrofałowe Układy Scalone...

Rys.: Przykład wykonania, całkowe rozmiary ok. 1,5mm

Urządzenia MEMS

Mikroelektromechaniczne

systemy mikrofalowe (Micro Electro-Mechanical Systems)

Sposoby wytwarzania:

- technologie bezpośrednie – struktura jest wykonywana bezpośrednio np. za pomocą lasera
- technologie pośrednie – struktura wykonywana według szablonu np. maski fotolitograficznej